

Пательня у плямах

Коли восени дві тисячі вісімнадцятого я жив біля річки Чаттагучі, переповісти все це здавалося якось простіше...

Але щось таке:

«Слава Україні!».

Коли він так сказав, я обернувся дещо напружено і пробуркотів своє «героямслава», ще не розуміючи, що ж мені не так. Насправді просто не очікував — ну, тобто, мандруючи південними штатами, я бачив різну реакцію на свої демонстративно українські футболки і значки, причеплені до наплічника, зі «Славою...» зокрема. Але зустріти українськомовних майже в тому легендарному «посеред ніде», містечку Кусеті, з населенням у кілька тисяч осіб, із розваг — три церкви та крамничка на автозаправці — коротше, я здивувався.

Обернувся — і вперше побачив Йону. Він мені тоді здався просто дуже високим і через те сутулим дядьком, вочевидь старшим, але ще не дідом (хоч і майже повністю сивий був). Той одразу піймав мій погляд і сказав — українською — що ім'я має Джонатан Зелений, але можна Йона, бо простіше, і що нечасто бачить тут людей зі старої країни (але це іронічно, з малої літери, бо є і ті, що кажуть Стара Країна). Я назвав

себе, водночас намагаючись розплатитися за воду, снікерси й паперову мапу штату, болісно довго відокремлюючи центи від копійок і шукаючи п'ять баксів у купі гривень.

— Гей, Джоно, як воно? — звернувся продавець уже до того (але, звісно, своєю, себто американською), відкоркував пляшку пива і простягнув її Джонатанові: «Від закладу».

Я гортав мапу на ганку крамнички (радше намагався відвоювати це право в буревію, що раптом почав здійматися невідомо звідки), коли він знову з'явився, на ходу всотуючи все, що залишалось у пляшці. Перекинулися кількома фразами («Ти звідки? Із Харкова? А ми тутешні вже, але колись із-під Вінниці, ще гран-дідусь мій»). Для американця в четвертому коліні українська Йони була, мабуть, кращою за мою харківську — але якась ніби трохи зсунута, слова та словосполучення не зовсім на своєму місці, не знаю, чи вдається передати це.

«Тобі куди?» — спитав зрештою Йона і, з'ясувавши, що я ще сподівався сьогодні дістатися Колямбуса, а там пошукати якийсь гостел, просто похитав головою: «Та переночуєш у мене, бач яка фачна буря йде» — і справді, насунуло вже зовсім чорне, мапу дарма було й розгортати, я її поймаю ледь запхав у наплічник. Та й переночую, як запрошуєш — Йона з тих кількох фраз видався абсолютно нормальним дядьком, спокійним, дружнім і без схиленості на своїй українськості, що в україноамериканців набуває часом дуже дивних форм — аж іноді хочеться казати, що я, наприклад, білорус.

Йона відставив порожню пляшку й поліз у величезний старий пікап, я теж. Дарма що стара, та машина здалася мені чистою і добре доглянутою (принаймні важкі двері зачинилися легко й одразу), але такою, ніби все зайве з неї давно вже зникло чи намагалося: діри в панелі замість більшості приладів, жодного натяку на ремені, навіть кріплення не залишилося, лише голий сталевий штир замість ручки передач; дзеркальце

з пасажирського боку — я помітив ще коли відчиняв двері — трималося на одному гвинтику.

З'ясувалося, що Йонин дім не в самій Кусеті, а «тут недалеко, поруч» — місцевому, коли він у своєму пікапі, усе поруч, поруч може бути і сто кілометрів до сусіднього штату, але не вистрибувати ж? Та й не скажеш, щоб мені було важливо, де саме опинитись (але зараз не про це).

За останніми домами Кусети (які були не так далеко від її, так би мовити, культурного центру) височіли горби, на горбах — дерева, спочатку самі горби й дерева, а потім дерева стали якимись іншими, і серед них подекуди стояли вже інші доми, не схожі на кусетські, здавалися вони давно покинутими. Навігатор (який у Йони таки був, хоч і незрозуміло навіщо — на моїй пам'яті він завжди їздив звичними маршрутами, які, втім, накривали ледь не всю Джорджію) здавався розгубленим, палець курсора з'їхав зі всіх доріг і повів просто в зелене ніде — якого Кусета виявилася ще зовсім не серединою. Якась дорога під колесами джипа таки була. Я зиркнув на американця, він упевнено кермував і (хотілося сподіватися) не дуже був схожим на маніяка, що вивозить випадкових подорожніх посеред пагорби, щоб там і прикопати, хоча хтозна.

Йона, захоплений змаганням з буревієм, який лячно похитував навіть цей величезний страшний пікап, погляд мій піймав, але кинув тільки: «Та майже приїхали» — і справді, автівка минала знак населеного пункту, але я не встиг побачити, що там значилося, а навігатор усе ще впевнено твердив, що пустішого місця в усіх З'єднаних Штатах немає.

«Це Горобці», — пояснив Йона, коли ґрунтівка стала якоюсь подобою вулиці, кілька домів підступили ближче, а дерева виявилися безсумнівними яблунями. «На знаку має бути Спаровз, але ми кажемо Горобці». Ніяких інших «ми», крім нас двох, у Горобцях не спостерігалося. Жодне вікно не

засвітилося в ранніх сутінках, жодної білизни не рвало вітром з мотузок, жоден собака не прокоментував нашу появу. Дім, до якого під'їхав Йона, так само здавався закинутим. Приземкувата одноповерхівка справді була більше схожою не на місцеві високі дерев'яні ящики, а на ті дома на околицях українських міст, котрі побудували з дерева та глини, пізніше обклали цеглою, потім іще цеглою ж прибудували і тричі пофарбували.

Та коли Йона відчинив двері, коли ввімкнув світло всередині й надворі, коли величезний смугастий кіт вивалився з кущів, буцнув мені в ногу лобом і пішов у дім співати своє котяче — стало зрозуміло, що тут таки живуть, будинок здався спокійним і дружнім, як сам Йона.

«Та не роззувайся», — кинув мені хазяїн (я саме вагався між американським і харківським звичаєм, бо стійка для взуття на веранді була). Сам натомість заходився розшнуровувати високі військові чоботи. Я нерішуче зупинився поруч і мимоволі — бо більше дивитися на веранді було нікуди — спостерігав, як Йона вовтузиться зі шнурівкою. З правим чоботом усе відбулося просто, а лівий був зашнурований якимись дивними вузлами, і тільки коли — після кількох «та фак же твою» і «дамнова дупа» — чобіт було переможено, я зрозумів чому.

Права нога Йони була в зеленій шкарпетці, а замість лівої — чорний сталевий протез, сороміцько голий в усіх високотехнологічних деталях, проводці, поршнях та індикаторах, як нога кіношного Термінатора. Він недбало кинув мені — «проходь отуди до кітчена», а сам пошкандибав кудись у глибини дому; але повернувся раніше, ніж я намацав вмикач світла в темних дверях. Він ніс із собою ноутбук — ай, що то був за ноутбук! Здавалося, що ним декілька разів добряче шваркнули об підлогу чи, може, викинули з вікна пікапа на ходу і тим самим пікапом переїхали; а може, і те, й те, а ще — залишили надворі в бурю на кшталт нинішньої (яка, до речі, саме

розгулювалася), а потім знайшли в кущах і, навіть не протерши від бруду, поставили знову до роботи.

Але штуkenція ця працювала (і, як я мав змогу впевнитися пізніше, — працювала швидше й мала тривалішу батарею за мій «професійний» ноут), хоч і була місцями примотана ізострічкою, а один з кутів під клавіатурою — укріплений смугою металу й болтом, їй богу. Йона спритно під'єднав суперкомп'ютер до протеза звичайним USB-шнурком і почав їх лаяти: як я зрозумів, за те, що протез відмовлявся передавати якусь статистику та діагностику. Переборовши сором від вторгнення в чужі тілесні функції, я навіть трохи побалакав з Йоною про протокол передачі даних і обробку статистики (не те щоб я дуже знаюся на хардверних протоколах, але розбір та обробка даних — це будь-де розбір та обробка даних, хоч у Африці, хоч у Горобцях, Джорджія, знай собі дотримуйся документації і формат зберігання вибери нормальний). Зрештою, протоколи були переможені, і Йона заходився готувати вечерю. Я віддав йому консервовану кукурудзу та сушені томати з наплічника, отримав за це банку холодного пива і зміг нарешті роздивитися приміщення.

Кухня була доволі велика, але, як і з пікапа, з неї, здавалося, давно вже зникло все, що могло відпасти й загубитися. Доки я нарізав хліб, Йона взяв каструлю із запареною, вочевидь заздалегідь, червоною квасолею, велику чорну пательню, цибулю, капусту, дістав із сумки гриби й щось собі заколядував на газовій плитці. Мої сушені томати опинилися залиті окропом і теж пішли на пательню, а кукурудза — у стіл-тумбу-шафу з посудом і банками. Оця тумба, плитка, стіл і пара міцних стільців і становили майже весь тутешній інтер'єр. Світло давала слабкувата лампочка без абажура; на стіні — чомусь дальній від плитки — ще одна пательня, невеличка й укрита якимись плямами, чи то тіннями від

незрозуміло чого. Ще на стінах висіли рушники, як годиться, цибуля і світлина в рамці. Дорізавши хліб, я підійшов придивитися: зі світлини пробували вивалитися четверо військових, знятих по груди на бляклому тлі. Вони вдавали веселу та хвацьку компанію, один з них — худорлявий, трохи сутулий навіть на цій молодецькій фотці, з характерним носом, мав на грудях нашивку «Zelenu».

— То це ти? — спитав я в хазяїна, поглинутого своєю алхімією. Він підтвердив, навіть не обертаючись: «Так-так», і потім, як завчене: «Капрал Джонатан Зелений, частини забезпечення, миротворча місія в Югославії, дев'яносто другий». Накрив пательню, обернувся, й уже іншим голосом додав, пояснюючи ті «частини забезпечення»: «Себто військовий я кухар. Тринадцять років і три місяці. А потім — оце», — і тупнув залізкою.

— То це там ти?.. — врешті наважився запитати я вже після другої пляшки пива і другої тарелі Йониного варива (вийшло якесь квасолеве рагу, багате на смак і аромат, ідеальне до пива). Усю вечерю кухар просидів навскіс від мене з неясним виразом на обличчі, не те щоб сумним — і тільки запитавши, я зрозумів, що він чекав на це. Старий (а подумки, роздивившись його уважніше — як він сидить, рухається, лається з ноутбуком, я вже почав звати його «старим») був охочий до розповідей, але без діалогу йому було нецікаво — «Я ж не радію, щоб увімкнутися і базікати», так він казав.

Ногу Йона Зелений утратив у найдурнішому, як на військового кухаря, інциденті — у майже мирний час. Якимось, як він це визначив, «похибленим» воякам закортіло вбити ворожого полковника, що саме приїхав у Йонин табір — чи то сербам албанського, чи, навпаки, хорватам сербського, чи то вони й самі не визначилися, одне слово, виникла плутанина, й у результаті ретельно спланованої і мужньо виконаної вечірньої атаки

постраждав тільки Йона й один із нападників — той утратив око, — а решту навіть не впіймали.

Кажучи відверто, з Йониної розповіді я не дуже зрозумів, як там усе відбулося: по-перше, ця частина історії мала для нього такий вигляд: «Помив посуд, вийшов покурити, а тут... бах». По-друге, мені здалося, що для нього ця історія була не про той вечір, не про хорватів чи боснійців, і не про втрачену ногу, а про дівчинку із сербського спецзагону, з якою його потім лікували на одному поверсі берлінського шпиталю.

Сербка була теж серйозно поранена в ногу, але їй ногу зберегли («Може, тому що дівчина», — без заздрості зазначив Йона). Вони зіштовхнулися на сходах до їдальні, дівчина була ще на милицях, а Йона розношував свій перший протез; саме дівчина втратила рівновагу, й він її втримав. «Така велика, — казав він потім з іншосвітньою, іншочасовою ніжністю. — Я не маленький, але ж та — вища на зріст, самісінькі м'язи. Справжня бійчиня, безжальна й непереможна, але з милицями так незграбно давала собі раду, що хоч плач». У шпиталі, наплювавши на будь-які правила, вона носила свою стару бойову форму, чисто випрану, одна штанина була пошматована. І чомусь вона завжди прихилила милиці до свого панцирного ліжка, і ті зі страшним грюкотом падали, коли... «ну, тее». Тоді Йона з дівчиною кілька хвилин тихенько лежали, прислухаючись, чи не з'являться суворі оонівські лікарі, але ті ніколи не з'являлися.

Із Йониного виходило, що оці хвилини — коли він просто притискав до себе цю спецназівку й, імовірно, злочинницю, з її пошматованими штанами, які вона навіть не завжди встигала стягнути, — коли він притискав її до себе та дмухав їй за вухо: ось це й була сіль його історії.

Потім вона повністю одужала й повернулася до свого спецзагону, а Йона повернувся теж — у Горобці, які йому були за

батьківщину. Дівчинка ж ця, на ім'я, до речі, Міла, мабуть, героїчно загинула чи, може, когось перемогла.

— І що ж, — ляпнув я зненацька, — ти так ніколи й не воював?.. Тобто не бився? — саме в цей момент (занадто, як на мене, кінематографічно) блискавка вдарила десь зовсім поруч, світло блимнуло раз, другий, і знову горіло рівно. Військовий кухар усміхнувся мені, але, як здалося, цього разу не дуже дружньо. «Хочеш, — каже — розповім про свій головний бій?» Ну, а що мені.

А розповів Йона таке: «Пам'ятаєш того Чака вдень, ну того в крамничці, що мене ще пивом пригощав, а тебе намахав на двадцять центів? (він відкрив ще по пляшці пива, хоч мені вже й не лізло). Ну й от, років зо сім тому, влітку, між Четвертим Липня і Купалою, чи то ні, саме перед Четвертим — стали його якось грабувати. Просто вдень прийшов якийсь нормальний такий дюд, нетутешній, з рушницею “ремінгтон”, і лайк, вигрібай касу. Чак щось загаювся, ну, може, воно все якось по-іншому повернеться, той його одразу прикладом у пику раз, другий, ну — вигрібай».

Йона вийшов відлити. Я тимчасом зібрав посуд, хвилинку повагався і почав його мити. Мене це заспокоює, а там того посуду було — пательня велика, каструля з-під квасолі, пара тарілок. Йона повернувся, подивився, схвально кивнув:

«Так, ну що? Ну мені неприємно так стало... А я ж чого? Давно думав, що живу ж сам, нащо мені така велика пательня, мити її щоразу, от і вирішив купити меншу, у Чака саме були». — «То ти туди по пательню саме під пограбування і прийшов?» — «Екзактно! Тіки я там уже був, роздивлявся, чи справді нормальна. І так мені за цього дюда неприємно стало, ну от нащо?.. То я йому пательнею по маківці й той, запроторив». — «І що?» — «І все. Той впав, Чак забрав рушницю, я розрахувався і пішов собі».

«А грабіжник за два дні помер», — раптово закінчив Йона, коли я вже чекав на кольорову історію героїчної бійки одного військового кухаря за денну касу провінційної крамнички.

— І що ж тоді було?.. — тільки й спитав я.

— Ну, а що було. Дюду з рушницею — мабуть, охайна могилка десь у Техасі чи Оклагомі. Мені — пара недбалих суддівських засідань, виправдувальний вирок, довічне безоплатне пиво в Чака (але тільки пляшка за раз) і пательня, яку не можна використовувати.

«Тобто оце — та сама пательня?» — невеличкий брудний елемент посуду на стіні раптом набув неприємної вагомості, й уся ситуація загалом одразу здалася невиразно моторошною. Блискавки, як на гріх, били одна за одною, світло миготіло; я сидів у закинутому селі, якого немає на мапах, із незнайомим дядьком, у якого залізна нога, а на стіні — пательня в підозрілих плямах... Йона піймав мій погляд і розреготався: «Що, пахне дешевим горором? Синку, Південна Готика — це в нас нижче, у болотах. А тут звичайне українське американське село». Мені чомусь одразу полегшало, але впертість тягнула за язика: «Але ж це та пательня?». Він знизав плечима, ніби струшуючи щось: «Ну, звісно». «А що ж то за плями?» Йона помітно знітився: «Та просто бруд із роками зібрався. Подумай сам. Використовувати її мені тепер уже ніяк. Викинути? Ну, якось теж недобре. От повісив, висить, але мити її нащо».

Це було зрозуміло і якось по-людськи; і ще по-людськи було те, що Йона сказав по тому, коли буря скінчилася, і ми влаштувалися на веранді з пивом.

У старих продавлених кріслах ми сиділи глибоко й надійно, мов пілоти, притиснуті перевантаженням. Несподівано чисте небо було розсічене дивними довгими хмарами, ніби річками чи інверсійними слідами велетенських літаків. Я ледь не засинав, але пиво все ніяк не закінчувалося, і дивний цей